

JOSEF PEKAŘ

O PERIODISACI ČESKÝCH DĚJIN

PŘEDNÁŠKA

PRONESENÁ PŘI REKTORSKÉ INSTALACI

DNE 5. PROSINCE 1931

1932

HISTORICKÝ KLUB

V PRAZE

Před čtvrtstoletím stál na tomto místě, ujímaje se obřadně hodnosti rektorské, prof. *Jar. Goll*. Jsem prvý z žáků jeho, jemuž příznivé okolnosti dopřály dosíci tohoto čestného úřadu. Mám za to, že je příkazem chvíle, aby vzpomínka na učitele a vychovatele stanula v čele rektorské přednášky jeho nástupce. Nejde mi o to, abych vyložil znovu, co již bylo pověděno nejednou o zásluhách Gollových o pokroky české práce dějezpytné — chci položit důraz jen na to, co s thematem mého výkladu souvisí. V tom směru spatřuji hlavní zásluhu Gollovu v tom, že on byl první, jenž ve svých universitních přednáškách upozorňoval na mnohonásobné souvislosti mezi vývojem institucí západoevropských a našich, na duchovní pouta a závislosti našich řádů i cílů na příkladech a popudech ciziny. A druhou zásluhu nalézám v tom, že veliká šíře Gollova zájmu o duchovní život doby současné, ať šlo o politiku, vědu, krásnou literaturu nebo o hudbu a umění výtvarné, přenášela se i na kulturní dílo minulosti — třeba by neukládala plody postřehu svého v učená díla odbornického typu, nýbrž šířila je, a to snad účinněji, letnými výklady v rozhovoru, přednášce nebo v hojných referátech, zprávách i článcích časopisů. Jak pozoruhodnou všestranností tento Gollův osvětňvý zájem vynikal, o tom poučí na př. krátké upozornění na to, že dovedl nejen hluboko vniknouti do ne-
snadných problémů theologických v poměru valdenství, táborství a nauky Chelčického, ale i psáti kritiku o Masarykově sociální otázce, že dovedl se vžítí v duševní svět sv. Františka z Assisi, i zajímáti se o to, co nám může pověděti linguistika o vzájemné výchově národa národem, že dovedl psáti o knize o ranném kapitalismu benátském i uvažovati za světové války polemicky o převaze Uher v ústavě bývalého mocnářství našeho. Ta rozsáhlost zájmu, vědění a porozumění vyvarovala jej nebezpečí upadnout v řemeslné cechovní odbornictví a uschopňovala soud jeho, aby užil měřítek vyšší hodnoty a platnosti

V překladu *A. St. Mágrové* bylo již otištěno v *Prager Rundschau*, roč. I., č. 6.

— ona náležela také k oporám toho, co zveme realismem jeho stanoviska.

Jaký význam mělo toto na tak širokém rozhledu spočívající uvažování o souvislostech minulosti, uvědomíme si dokonaleji, víme-li, že to byl Goll, jenž položil základy k novému pojmání postavení našeho mezi národy v dějinném vývoji Evropy. Dotkl jsem se již toho, že Goll ukazoval znovu a znovu na sílu, povahu a prospěšnost vlivů západoevropských, německých, italských, francouzských, anglických na Čechy — to znamenalo pravou revoluci proti Palackého pojetí českých dějin, které vyšedši z rousseauovskoherderovských představ, nasýtilo se myšlénkou o mravní a kulturní převaze starého Slovanstva nad západem, které chápalo zejména poměr Čechů a Němců v středověku takřka jako zápas svobody a útisku, demokracie a feudalismu, které v táborství spatřovalo znovuožiti staroslovanské demokracie a konečnou porážku její na naší půdě kladlo až ke dni bitvy bělohorské. Netřeba již dotýkati se toho, jakého rozsahu a jaké podoby nabyly v české ideologii slavofilské představy, s koncepcí Palackého a celé doby jeho od počátku souvisící. Nedávno vyšla pozoruhodná kniha F. V. Krejčího „Češství a evropanství“, jejímž cílem je dovoditi, že dějinami i kulturou nesouvisíme se slovanským východem, nýbrž především s evropským západem, netuší nebo neprozrazuje, že základy k novému pojetí položil Goll a že je rozličně zdůvodnili jeho žáci. Jim zajisté jeví se, s výminkou vlivů byzantských v nejstarší době, celá historie česká v podstatě dílem vlivů a souvislostí západoevropských.

* * *

Možno však v úvahách toho druhu zajíti dále, možno tázati se, nemělo-li to, co zveme vlivem kulturně silnějšího sousedství, obecnější nebo hlubší povahu než je příklad daný národu národem? Stačí položit si na př. otázku, proč týž český národ, který v době husitské udivil celý svět tehdejší svou vojenskou zdatností, v níž nota bene nežadával městský řemeslník nebo sedlák v ničem šlechtici-rytíři, nedovedl po dvou letech v zápase nejnebezpečnější povahy než postaviti nespolehlivá vojska námezdných žoldnéřů a podlehnouti naprosto po dvouleté kampani? Proč — možno zajisté hromaditi takové otázky — proč na př. česká moc státní v 13. a 14. stol. překvapuje svými pokusy mocenského rozpětí, jež zabírají časem celé říše a pronikají až k Adrii a Baltu a proč potom v 16. stol. mizí v zahraniční politice úplně ten živel pohybu, vzruchu, vzepětí a proč český stát stává se členem velkého soustátí, asi podobně, jako v nitru jeho v téže době

rostou scelováním menších statků rytířských dominia panská velkého rozsahu? A není-li Hus, tázal jsem se konečně, není-li mravněnáboženské povstání doby husitské plodem a výrazem téhož duševního prostředí, v němž vznikla gotická katedrála, nespojuje-li dílo architekta a duševní život člověka té doby táž idealistická tendence, toužící vznést se z prachu země výše do oblak, blíž k nebi a Bohu? A není-li doba potomní, humanistickou a renaissanční kulturou zmaterialisovaná a zpo-hodlnělá návratem k větší péči o věci pozemské, nevysvětlu-je-li to vše, proč český člověk a český šlechtic doby gotické je tak nepodobný potomku svému z doby renaissanční, jenž opouští a nechává pustnout pyšné hrady rytířské na skalách, z vojína stává se ekonomem a zakládá dvory, rybníky a pivovary? Není-li to, krátce řečeno, určitá duchovní dispoice doby, která vtiskuje svůj zvláštní ráz člověku, má vliv na jeho snažení a konání, táž dispoice, týž styl duševní, jejichž zřetelným výrazem jsou díla výtvarného umění, není-li třeba mluvití netoliko o gotickém, renaissančním nebo barokním chrámu či obrazu, ale i o gotickém, renaissančním a barokním člověku nebo národu a hlubší a niternější výklad dějin národních založiti především na tomto rozdílu dob a kultur s jejich měnící se psychologíí?

Myšlenka, kterou tu namítám, byla jistě již vyslovena nejednou, ale přece nepodařilo se jí ovládnouti periodisační princip dějin národních. A to ku podivu přes to, že ona podrobila si plně všechen moderní výklad dějin umění i dějin hudby — stačí upozorniti na posmrtné dílo našeho předčasně zemřelého kolegy a přítele, *Maxe Dvořáka*: *Kunstgeschichte als Geistesgeschichte* (mezi těmi, kteří pronesli podobné soudy dříve, sluší jmenovati i *Mirolava Tyrše*), dílo, jehož titul, třebas vydavateli volený, tlumočí zásadní hledisko Dvořákovo sám sebou dostatečně. Stačí dále upozorniti na dějiny literární, v nichž dnes rostoucí měrou užívá se týchž periodisačních dělítek jako v dějinách umění výtvarného, takže modernímu vzdělanci jsou zcela běžny pojmy literatura renaissanční, baroková, literatura klasicismu nebo romantismu. Mám za to, že má nárok na velkou pravděpodobnost závěr, že to, co dávalo duševní tvorbě určitého období tak charakteristický ráz jednotný, musilo se jeviti ve všem životě jejím, tedy míti vliv i na její snahy a projevy v životě veřejném i soukromém, zasahovati nejen do oboru práva a politiky, ale i filosofie, náboženství a mravnosti, ba i do vývoje sociálního a hospodářského. Ne snad stejnou měrou všude a za všech okolností ve styku s přírodou danými odpory nebo podporami povahy politicko-geografické nebo rasové (a pravděpodobně i jiné,

jichž dosud nepostihujeme), ale že je vděčnou úlohou historika jíti pátravě za známkami, stopami a projevy té duše dobové v historii v nejširším slova smyslu. A to ovšem u všech národů kulturního okruhu, k němuž jsme náleželi a náležíme — až budeme míti, podobně jako mají dnes linguisté ve svém oboru, srovnávací dějiny evropských národů, zejména se zřetelem k jejich vnitřnímu vývoji, poznáme teprv plněji, jak stejnými nebo si nanejvýš podobnými fázemi vývoje procházejí. Neboť na jednotlivé epochy jejich cesty minulostí vtisklo touž nerasmazatelnou pečeť svého tajemného řádu to, co bychom mohli nazvati naddějiny, které spoluurčují smýšlení a cítění národů a dávají jim znovu a znovu jinou podobu, jinou tvář, jinou duchovní fysiognomii. A opravuji hned slova o tajemném řádu v správnější: vyššího řádu; hlásím se k těm, kteří mají za to, že úloha vědeckého dějezpytu končí se tam, kde končí se poznávací schopnost rozumu. A střídání jednotlivých duchovních oblastí, jimiž národní individuality na pouti své dějinami procházejí, můžeme studovati empiricky a i důvody proměn jejich pravidlem rozumově vyložit: přemíra jedné duchovní tendence jako na př. gotického idealismu a spiritualismu přivodí, zdá se, nutně protivu opačné podoby v převaze materialismu či naturalismu v renaissanci, a barok je jaksi syntesou obojího. Podobnost s dialektickým pohybem myšlenky v systému Heglově nabízí se v tomto srovnání (ale jen v tomto) sama sebou; protimluv, „der Widerspruch“ k stavu dosavadnímu (jde tu ostatek o myšlenku prastarou) zdá se i v našem pozorování býti z hlavních důvodů všeho pohybu duchovního života.

*

✱

*

Tou náhodnou zmínkou o Heglovi (s jehož konstrukcí se these mnou hájená jen zdaleka stýká) nechci říci, že bych svou hypotézu stavěl vědomě pod ochranu určitého filosofického systému. Neboť potřeba vniknouti hlouběji v skrytý duchovní mechanismus historického vývoje projevuje se v poslední době v naší vědě stále patrněji a to i beze všeho vlivu soudobé filosofie. Jednak je zajisté vzhledem k rozsahu vědecké práce v našem oboru, při tom stále rostoucím množství nového poznání, při úžasné specialisaci, zastírající možnost bezpečnějšího pohledu na celek, plně pochopitelné, že hlásí se úsilí o zvládnutí, třídění, hodnocení rostoucí látky, o rozlišení její v epochy duchovního řádu a tím k vybudování základů k vytoužené synthesi, jednak je to opravdu novodobá filosofie a historiosofie, zejména německá, jež vyzývá vždy důrazněji k nastoupení této cesty, cesty duchovního vniknutí a pronik-

nutí látky. Prvý, jemuž náleží zásluha, že pokusil se v úsilovné práci o takovou syntesu dějin národních, syntesu, v níž by zaujaly náležité místo i hospodářské, sociální a kulturní složky vývoje a v níž by měnící se duchovní habitus jednotlivých dob byl hlavním dělícím periodisačním, byl *Karel Lamprecht*. Netušil, že jej v požadavku sociálně-psychické periodisace, jak to zval, předešel již Francouz *August Comte*. Přes to, že jeho charakteristika sociálně-psychických období, jež vystřídaly se v německé minulosti (rozeznával pro pravěk a středověk periody symbolismu, typismu a konventionalismu, pro novověk od 15. stol. individualismu a pro dobu od r. 1750 subjektivismu) nenašla vskutku přesvědčených stoupenců, je dílo jeho první velký pokus historika-odborníka proniknout, lze říci, k psychickým zákonům vývoje dějin národních, pokusem příbuzným thesi, již hájím. V zásadě jde tu všude v podstatě o něco podobného, co potom, s jiným ovšem cílem a na prostoru dějin světových skonstruoval *Spengler*, v podstatě o totéž, oč se pokouší *Breysig* a k čemu v theorii i praxi vedli *Dilthey* a *Troeltsch*, co žádají nejnověji němečtí filosofové, jako rodák prostějovský *Husserl* nebo ethnolog *Frobenius* a jiní — všude konec konců (necháme-li stranou otázky rozdílů jejich nauky, již lze nazvat morfologií dějin nebo kulturním tvaroslovím a i myšlenková východiska jejich, v nichž nabývá převahy názor, že kultury minula a smysl jejich jsou přístupny jen intuitivnímu nazírání), všude jde o úsilí proniknout k základním duchovním složkám jednotlivých období minula, poznat jejich dynamiku, postihnout vývojové podmínky jejich změn, nástupu i ústupu, rozdíly jejich stylu, svérázu, mentality a pokusit se v pokud možná jednotné fysiognomii zachytit zdánlivě tak rozmanitou tvář jejich. Mám skromně za to, že cesta k cíli vytčenému vede jistěji, t. j. bez resignace na poznávací metody empirické, předpokladem, že o duchovní strukturu jednotlivých období poučí nás přímo a názorně povaha jejich, jak se jeví v jejich tvorbě umělecké a literární, že tou cestou lze dospěti nejen k bezpečné typologii období minula, ale často vyložit i sám věcný obsah jejich dějstva.

A poznání, že každá doba má své oči, jimiž se dívá na svět, své často od předchozí periody odchylné hodnocení minulosti, odchylné ideály a cíle pro budoucnost, zmírňuje přirozeně nebezpečí, jemuž podléhá historie ve výkladu minulosti. Myslím to tak, že prokáže nejen, jak omezena je autonomie dějin národních vlivy nadnárodními, souvisícími s proměnami duchovní situace v evropském kulturním okruhu, jehož jsme součástí, ale i že si uvědomí plněji mnohonásobnou odvislost od doby

a tradice, v níž žije (svou „časnost v čase“, jak to zve *Heidegger*) a tím snáze i rozdíly mezi přítomností a minulostí i pravděpodobnost, že k jinému hodnocení dospěje, jiných měřítek pravdy užije budoucnost. Tu všude, opakuji, můžeme zůstat v studiu svém na půdě poznání rozumového, nepřekročující meze toho, co je nepoznatelné. Pro duševní náladu naší doby je ovšem příznačné, že přibývá prací, které chtějí tuto hranici překročiti, dovědět se, jakým zákonem, jakým rozumem řídí se dějiny lidstva vůbec, postihnouti tajemný smysl, metafysiku všeho. Mám za to, že tu jen věřící křesťan najde odpověď bezpečnou.

* * *

Byly to dvě duchovní epochy, jež dílem svým zasáhly nejpronikavěji do našich dějin a vlastně rozhodly o našem osudu v minulém pultisíciletí: doba gotická v 13.—15. stol. a doba romantismu v 19. stol. — jen o nich mohu zde zmíniti se podrobněji. Vytkněme hned, že je na výsost pozoruhodné, že to jsou doby duchovně příbuzné, obě typu idealistického, obě, v nichž cit a touha, vzrůst k duchovému cíli, vůbec úsilí po větší svobodě, po větším rozpětí křídel prolamují pouta a meze, vytčené předchozími dobami klasicistické vázanosti. Praví-li prof. *Matějček* ve své charakteristice dobového stylu: Nový duch gotický chtěl otevřítí vnitřní prostor, vyhnati jej do výše, propustiti maximum světla, chtěl pohyb tvarů a nutil hmotu k hybné výkonnosti nikdy nebývalé, máme tu úplnou fysiognomiku doby i v jejím životě společenském, hospodářském, ústavním i obecně kulturním. To zázračné probuzení hmoty, oduševnění materie k hybné výkonnosti nikdy nebývalé, vzepjetí katedrály v ohromném rozpětí do oblačné výše, ta fantastická členitost a tvárnost díla a přece jen organická a logická do poslední součástky — to není jen obraz náboženského a filosofického vzestupu doby k transcendentnu, jak jeví se tak mocně v jejím životě duchovním, to je také obdoba jejího rozvoje k bohatějšímu a svobodnějšímu životu ve všech směrech životního úsilí. Žádná epocha středověká nezměnila tak pronikavě stav společnosti a nepřinesla tolik nové svobody jako doba gotická — ať již vzpomeneme fakta tak ohromné hospodářské a sociální důležitosti, jako byl vznik stavu městského nebo vzestupu stavu selského z někdejšího otroctví k zabezpečené existenci hospodářské i právní, povznesení šlechty novými právy ústavními i kulturou rytířskou a zároveň patrného demokratického sklonu doby, k účasti v životě kulturním probouzejícího svět laický všech tříd, v tom i ženy, konečně i jejího rozkvětu hospodářského, souvisícího s novými

svobodami měst a jimi probuzenou podnikavostí, rozkvětu, jenž je paralelou současného rozvoje činnosti vědecké a literární. Že celé hnutí husitské, že sen jeho nejzanícenějších stoupenců, připravit půdu pro příchod Kristův a založení království božího na zemi, náleží do téže velké souvislosti, vysvětluje se z téže gotické snahy po povýšení člověka k důstojnosti člověka božího, je očividné. Vzhůru do oblak, vysoko nad kraj, k nebi blíž — z té touhy zpovídá se nejen věž gotického kostela, nejen rytířský hrad na příkré skále nebo vysoké hoře zbudovaný, ale i selské pouti jihočeské k náboženským shromážděním na horách v počátcích husitství — „na horách“, pravili, „dá se nám Bůh poznati“.

Hluboký vliv doby gotické jeví se i v tom, že ona ustavila ústavní a právněspolečenské poměry v národě tak pevně, že v základech svých vytrvaly až do sklonu 18. stol. — pravím v základech svých, ač již potomní doba renaissanční a pak baroková s aristokratickým sklonem svým posunovaly čím dál tím více poměr tříd v neprospěch venkova a měst. Tak ve zvlášť důležité souvislosti připoutává gotika ve vyšší jednotku periodisační k sobě i období renaissance a baroku. A poněvadž i gotické husitství v důsledcích svých stalo se hlavním regulátorem osudů našich v dalších třech stoletích, poněvadž s ním souvisí přímo i nepřímě Bílá Hora a její důsledky, jeví se spojení všech těch tří období časových a duchových, t. j. gotiky, renaissance a baroku ve vyšší úsek periodisační cele oprávněným. Nazval bych tu dobu pěti století, sahající na naší půdě od poč. 13. stol. do 2. pol. 18. stol., českým středověkem.

Český středověk končí se tam, kde končí se středověk všech národů naší kulturnědějinné oblasti — u významu toho periodisačního přelomu, nejpronikavějšího v našich dějinách, toho co *Kant* nazval koncem lidské nedospělosti a jiní sekularisací světového názoru, netřeba se zastavovati; je dobře znám každému vzdělanci. Po periodě klassicistického osvícenství, jež se představila nové době zejména slohem empirovým s jeho přímočarou slavnostní přísností, nastává poměrně brzo — zdá se, jako by tep doby bil již rychleji než v stoletích minulých — reakce romantismu. Dotkl jsem se již toho, jak tu ujal se panství nad novověkou Evropou duch příbuzný gotice, tak příbuzný, že nezřídka živil se přímo v lásce a obdivu vzorem jejím — ujal se panství, pravda, s nestejnou intenzitou v jednotlivých národních oblastech a s nestejnou délkou moci. Ale pro vývoj našeho národního osudu byl neméně významný než gotika. Co obě duchovní tendence spojuje, to je duch tvůrčího osvobozovacího optimismu, síla snivé

touhy, vzpínající se k ideálním hodnotám etické povahy, demokratický sklon a ideál slávy a svobody národní. Ten postihneme bezpečně i v české gotice; v romantismu novodobém, když sílu svou ztratila vše dřív ovládající starost náboženská, stojí v popředí, ovládá všechno, vědu, poesii, hudbu, život společenský i myšlenku politickou. Je dobře známo, jakou tu roli hrály Rukopisy Zelenohorský a Královodvorský, typické plody romantické nálady i myšlenky, jak ohromného významu nabylo tu dílo historismu, zejména životní prací *Palackého*, historismu usilujícího obrazem velké minulosti vyzbrojiti k nové naději přítomnost, jak důležitou složkou duchové náplně i obrozovací snahy romantiky byl její kult krás rodné krajiny i kult prostého lidu venkovského, v jehož písni, lidové moudrosti a tradici nalézali naši romantikové dědice a svědka ideální prvotní kultury staroslovanské. Tam, do toho pozemského ráje rolnicky zdravého, ctnostem pokoje, práva a rovnosti žijícího pravěku slovanského nesla se blouznivá touha prvních romantiků podobně jako před čtyřmi sty léty do příští Kristova království na zemi. Citové vzrušení a vlastenecké zanícení romantismu živilo náš život národní i desíletí potom, co vyhasl žár prvního vzplanutí; romantismus mluví k nám stále v hudbě Smetanově i Dvořákově, v umění výtvarném ještě v generaci, jež budovala Národní divadlo, on je z neposledních inspirací politického zápasu našeho od druhé pol. 19. stol., boje našeho za státní právo a duch toho úsilí to také byl, jemuž děkujeme především, že jsme se dopracovali znovu ku podivu brzo plnosti národního života, on to byl, jenž byl předním spojencem a spolubojovníkem naším v konečném dosažení samostatnosti.

Nechci prodlévat u známých věcí, jak romantismus, zůstává hlavní obrodnou snahou svou základem národního citění po celé století, podléhal nebo přizpůsoboval se myšlenkám, jež vyrostly již z protivy k němu, jak na př. u *So. Čecha*, zvláště výmluvného barda svého, vyzrál ethicky až v zřeknutí se národního výboje v t. zv. uzavřeném území a naplnil se i dobovými tužbami sociálními, nebo jak konečně octl se v otevřeném zápase se svou hlavní antithesou, s realismem, t. j. racionalismem a s jeho novou koncepcí potřeb národního života, event. cest k jejich zajištění. Jsem-li sám z těch, kteří v mládí, nasativše se cele duchem romantismu v původní takřka jeho podobě, stáli brzo, zejména pokud šlo o boj proti illusi a mythu, jimiž naplněno bylo tolik romantické pojetí naší minulosti, v táboře realistickém, náležím zároveň k těm, kteří nezapomínají, jak ohromnou vzpruhu dalo našemu úspěšnému vzrůstu v posledním století vlastenecké zanícení ro-

mantismu, kteří jsou si vědomi, že jemu především děkujeme za své konečné a plné vítězství. K těm souvislostem naší doby s dílem romantismu stačí dokladem uvést jedině svědectví: kdykoli skláníme hlavu v pohnutí při zvuku naší hymny národní, stačí, abychom si uvědomili, že v těch prostých větách jejího obsahu, slavicích idyllickoelegickým tónem krásu rodné krajiny a zdatnost jejího lidu, i v té zasněné melodii, v níž jako by vzlyk teskné touhy pojil se s výrazem oddané a jinošsky důvěřivé naděje, ozývá se nám, bije nám vstříc kus samého srdce ryzího romantismu.

* * *

Nejednou položil jsem si otázku, proč to byly právě duchovní vlny idealistického posvěcení, gotika a romantismus, jež tak mocně, nepoměrně mocněji než všechna jiná období a poměrně mnohem pronikavěji a hlouběji než u jiných národů, u nichž gotika a romantismus byly také více méně významnými činiteli dějinnými, zasáhly do osudu našeho národa. Mínění, že to snad souvisí s citovějším nebo ethičtějším založením naší slovanské rasy nebo větší duševní pohyblivostí mladého národa, předchozí již vyhraněnou silnou kulturou neprošedšího a tudy způsobilejšího poddati se cele nové výzvě životní, nahradil bych výkladem, jenž se mi jeví přesvědčivějším. Soudím, že naše společnost národní chopila se tak horoucně nových podnětů a možností, jež přinášely oba kulturní proudy, o nichž mluvíme, především proto, že jejich výzvy, jejich víry, jejich ducha potřebovala, potřebovala k svému životu, vzrůstu, k obraně i útoku, potřebovala k vítězství. Francouz, Ital, Angličan, Němec neměl důvodů, aby se vlivům romantismu oddal celou duší a lpěl na nich po tak dlouhou dobu, neboť měl vše nebo skoro vše to, oč se u nás, kde romantismus stal se hlavní zbraní bitevní v zápase o určitý ideál, usilovalo a bojovalo. Naproti tomu u malého národa katalánského, v zemi prastaré kultury a uprostřed rasy románské, můžeme pozorovati, že v dějinách jeho v 19. stol. hraje romantismus úlohu zcela podobnou významem i rozsahem jako u nás — jistě jen proto, že šlo o národ, jenž chtěl také dobýti ztracené velké posice dějinné, vzkřísiti k novému životu upadlý jazyk národní a dobojovati se samostatnosti. Závěr tuším nemůže zníti jinak, než že to byla politická a kulturní malost a chudoba naše v 18. stol., jež dala takovou sílu obrodnému snažení, romantismem živnému, v 19. stol. A podobně bylo tomu v české době gotické. Že tu starost o národní bytí, obava ze záplavy německé, boj proti duševní a fysické germanisaci země staly se činitelem

neméně významným, toho svědkem zcela dostatečným je Dalimil, ten Dalimil, jenž byl nazván polnicí válek husitských. Neváhám zdůrazniti znovu, že bez národnostního napjetí na pražské universitě i mimo ni v zemi, kde v městech i na venkově stáli proti sobě nevraživě na nejednom místě Čechové a Němci, by k bouři husitské nebylo došlo, jistě nikoliv aspoň k bouři toho rozsahu a té podoby. Vracím se k tomu, co jsem vyložil již ve svém „Smyslu českých dějin“ — starost národní, péče o zachování, obranu a rozvinutí vlastní individuality národní, je hlavním klíčem k porozumění českých dějin, chcete-li smyslem jejich, objektivně postižitelným smyslem jejich. Odpověď na otázku, proč tu má naše historie postavení snad výminečné, dává pouhý pohled na naše místo v národnostní mapě střední Evropy — dnes jako před stem nebo před pěti či desíti sty léty.

* * *

Je-li třeba, abych po tomto výkladu, hájícím these, že periodisaci dějin národních radno založiti především na duchovních epochách vývoje obecně evropského, jimiž mnohonásob byly ovlivňovány a určovány, podal i schema takového žádoucího rozdělení, učiním to zcela krátce. Rozeznávám v našich dějinách 1. starověk čili dobu románskou, sahající až do let kol r. 1200, 2. středověk, jež jsem již časově vymezil až do 2. pol. 18. stol., 3. novověk. O dvou jeho obdobích, osvícenství a romantismu, jsme promluvili — na otázku, kdy ustupuje romantismus a na scénu vstupuje nová epocha, naše doba, lze odpověděti, tuším, správně, že tu hraničními mezníky jsou data smrti Palackého, vstupu Čechů do říšské rady, boj rukopisný, vznik politických stran, založených většinou na základě stavovsky třídním a rostoucí soustředění pozornosti k podnikání hospodářskému, u nás, pravda, s počátku ještě namnoze podmíněnému péčí národní. V době tak znenáhla ustavené žijeme dosud — rok 1918, jenž nám dal vlastní stát, přinesl ohromný přesun moci v náš prospěch, ale duchových základů situace dobové a protiv jejich dotkl se nestejně a nevelkou celkem měrou, po případě mnohé protivy jenom zesílil. Zmínka o roku 1918 prozrazuje však zároveň, že i historik, dávající za pravdu mému stanovisku, nebude se moci zříci zcela periodisace podle konkrétních dat zvláště důležitých změn politických — spojení obojí účelně v jedno, t. j. ukázati, jak velké okamžiky dějinných převratů jsou podmíněny a připraveny duchovním vývojem předchozím, bude neposlední úlohou jeho expositivního umění.

Najíti klasifikační vhodný název pro období, jež prožíváme, musíme zůstaviti historikům příštích generací; ti také budou

moci určití stopy ducha naší doby v její činnosti umělecké, od níž jako ukazovatele dobového smyslu jsme vyšli výše — obraz bude na rozdíl od period předchozích jistě nejednotný, ale to snad právě bude příznačné. Jisto jen zdá se, že vše, co živí myšlenkové sváry, boje a snahy přítomnosti, nacionalismus, liberalismus, demokratismus, socialismus, komunismus atd., je plodem osvícenského racionalismu nebo romantismu, obou vůdčích tendencí duchovních, jež vzbouřily se, třebas rozličným způsobem, proti středověkým stavům minula a jež rozpjetím své novotářské energie stupňovaly lidskou výkonnost, také po stránce hospodářské a technické, do výšek tak netušených, že tuhý zápas, v němž se octly navzájem a do jehož mezí patří i světová válka, otřásá takřka základy novodobé Evropy a způsobuje krizi ve veškerém životě jejím, již co do rozsahu a nebezpečí nebylo dlouho v dějinách příkladu. Náš národ, který ve velké srážce národních imperialismů v poslední válce znovu získal svou svobodu, stal se svou samostatností nejen jedním z přímých ale i jedním ze zvlášť interesovaných podílníků bojů nastávajících; zodpovědnost jeho v nové situaci vzrostla na rozdíl od dřívějška nesmírně. To znamená, že zvýšenou měrou bude potřebovati všech vlastností a schopností, jež může dáti jasné a správné posouzení situace, t. j. především realismu, vystříhajícího se ilusí a sebeklamu. Ale bylo by jistě se škodou, kdyby tento realismus nesytil se v kořenech jednou z nejmocnějších sil romantismu, kterou byl náš boj národní vítězil zejména. Tou silou je láska, láska k národnímu dědictví otců a povinnosti zachovat je a rozmnožit budoucím. To žádoucí a spásné spojení obojího, lásky k svému právu a úcty před právem druhého vyjádřil nejplněji *Palacký* svým: Svoji k svému a vždy dle pravdy! Nebude nikdy banálním připomínat tu devisu Čechům přítomnosti i budoucnosti.

* * *

Vím, že výklad, jež uzavírám, má nejednu mezeru nebo nejasnost. Nesouvisí to jen s povinnou stručností přednášky, ale i s faktem, že tu jde o stanovisko, jež svou oprávněnost nebo míru její musí osvědčiti plněji v boji názorů. Ale pokud je účelem jeho, aby přednášející při této slavnostní příležitosti ukázal, nač ve své práci vědecké klade důraz, jaké problémy jej zajímají, pokud jde o to, aby se vám duševně představil, se svými přednostmi a, chcete-li, i svými nedostatky, vyhovuje, tuším, úkolu danému dostatečně.

JOSEF PEKAŘ
O PERIODISACI
ČESKÝCH DĚJIN.

Zvláštní otisk z ČČH. 1932.

Nákladem Historického
Klubu v Praze.

Vytiskla Politika v Praze.